

**A demokrácia dinamikus modellje –
Hogyan szolgálhatja az episztemikus hatékonyság
az eljárások igazságosságát a demokráciák igazolásában?**

Jelige: HYL381

Tartalom

1. Bevezetés.....	3
2. Elméletek az állam igazolására	5
2.1 Egy súlyos igazolási kényszer.....	5
2.2 Az állam igazolásainak típusai – instrumentalista elméletek.....	6
2.3 A demokrácia episztemikus instrumentalista igazolásai	7
2.4 Procedurális és szubsztantív igazoláskísérletek	8
3. A demokrácia dinamikus modellje.....	10
3.1 Dewey episztemikus instrumentalista igazolása – a döntéseket kiigazító visszacsatolás	10
3.2 Az intézményeinket fejlesztő körfolyamat.....	15
3.3 Tudást előállító elemek az eljárások igazságosságában	16
3.4 Az igazságosság követelményei és a hatékonyság a dinamikus modellben	19
4. A demokrácia dinamikus modelljének implikációi a szerepfelelősségre nézve	22
5. Konklúzió	26
6. Irodalom	29

1. Bevezetés

Születésünknel fogva egy olyan állam polgárai leszünk, amelyhez való csatlakozásunkról nem mi döntünk. Ez két dolgot is jelenthet: egyrészt hogy nem mi döntjük el, melyik államhoz akarunk csatlakozni, másrészt hogy akarunk-e csatlakozni egyáltalán valamelyikhez. A politikai filozófiai elméletek egy része az államok igazolhatóságának kérdésével foglalkozik. Ezek szerint az elméletek szerint pont azért olyan fontos igazolni az államok legitimitását, mert mindannyian egy olyan, általunk nem választható kényszerközösségbe kerülünk bele, amelyben egy bizonyos állam által képviselt autoritásnak kell engedelmeskednünk. Ez az autoritás egyoldalúan, azaz a beleegyezésünk nélkül kötelességeket ír elő számunkra, illetve meghatározza jogainkat. Emellett ezeket a kötelességeket akár fizikai kényszer, azaz erőszak útján is betartatja velünk. Ezek potenciálisan olyan súlyos beavatkozásokat jelentenek egy ember életébe, melyek a politikai filozófusok szerint mindenképpen igazolásra szorulnak.¹

A különböző államok igazolására született elméleteken belül a demokrácia igazoló elméletek kifejezetten a demokratikus intézményrendszerrel rendelkező állam autoritását, kényszeralkalmazását tartják igazolhatónak.² Az igazoláskísérletek osztályozásának egyik módja, hogy az adott igazolás az államot egy adott cél elérésének kizárólagos vagy legjobb eszközének tartja, vagy az állami intézmények eljárásainak tulajdonít valamilyen belső, morális értéket. Az előbbi igazolás-fajták képviselik az instrumentalista igazolások típusait, az utóbbiak pedig a nem-instrumentalista igazoláskísérleteket. Az „állam mint eszköz” típusú elméletek egyik leginkább elterjedt megközelítése az episztemikus instrumentalista igazolások³, melyek szerint az állam valamilyen, a polgárok számára szükséges tudás előállításában jár élen. A demokratikus állam episztemikus instrumentalista igazolásai érvelésükben azzal indokolják a demokratikus autoritás igazolhatóságát, hogy ez az államforma megbízhatóbb más berendezkedési formáknál – egy

¹ Az állam autoritásának igazolásával foglalkozó filozófusok között említhető többek között John Locke, David Hume, Immanuel Kant, a kortárs filozófusok közül pedig John Rawls, Ronald Dworkin, Jeremy Waldron, Joseph Raz, David Estlund, Thomas Christiano is idesorolható.

² Christiano, T. (2004)

³ Az episztemikus instrumentalista igazolásokhoz sorolható a kognitív sokféleség egyik legkorábbi megjelenítésével Arisztotelész *Politikájának* 2. könyvének 11. fejezete. A modern kori episztemikus igazolások közül megemlíthető John Dewey „kísérletező” modellje (Dewey, J. 1927 [2012]), illetve David Estlund „tisztá eljárási” elmélete (Estlund, D. M. 2009)

valamilyen procedúra-független standard szempontjából – jó döntések meghozatalában. Ezen belül az egyik ág szerint a jó politikai döntések meghozatalához éppen a demokratikus döntéshozó folyamatok igazságossága az, ami a megbízható döntések meghozatalához elengedhetetlen.

Dolgozatomban arra szeretnék rámutatni, hogy az episztemikus instrumentalista igazolások magukban rejtnek egy eddig nem, vagy kevésbé tárgyalt lehetőséget. Ez a lehetőség a következő: a demokratikus intézményrendszerek azért (is) igazolhatóak, mert dinamikus, az adott kor szükségleteinek megfelelően alkalmazkodni tudó rendszerek. A lehetőség onnan fakad, hogy egyes filozófusok felismerték⁴, a demokratikus döntéshozatali eljárások igazságosságának növelése egyben képes kiigazítani a korábbi nem hatékony politikai döntéseket. Vagyis pozitív visszacsatolási folyamatokat valósít meg: a döntések igazságosságának növelésével azok egyre hatékonyabbak lehetnek. Amellett szeretnék érvelni, hogy innentől már csak egy lépés, hogy ezt a kiigazító visszacsatolást a másik irányba is megtegyük: az episztemikusan jól teljesítő politikai döntések vizsgálatával általánosan tudjuk az intézmények igazságosságát fejleszteni. Így egy olyan teljes körfolyamatot kapunk, amelyben a demokratikus döntéshozatalok nemcsak ahhoz járulnak hozzá, hogy az adott eljárással meghozott döntések egyre igazságosabbak legyenek, hanem hosszabb távon magukat a döntéseket véghez vivő eljárásokat is egyre igazságosabbá tehetik.

Ezzel egy olyan, az episztemikus instrumentalista igazolástípusokon belüli sémarendszert kapunk, amelybe az eljárások igazságosságának valamely megközelítését behelyezve a demokratikus döntéshozó eljárások működtetésével az adott igazságossági elem fejleszthetővé válik az episztemikusan sikeres politikai döntések értékelése által. Dolgozatomban meg fogom mutatni, hogy ilyen, a körfolyamat által fejleszthető eljárásokon belüli igazságossági elem lehet az episztemikus igazolásokban megjelenő episztemikus sokrétűség, a deliberáció vagy a John Dewey által említett inklúzív jelleg.⁵ Egy másik, kevésbé gyakran előkerülő episztemikus igazolási típus, a szerepfelelősség episztemikus tökéletesítése is fontos eredményekkel szolgálhat az igazságos demokratikus eljárásokkal kapcsolatban. Összességében ez az igazoláskísérlet a demokráciák intézményeinek dinamikus jellegének megjelenítésével azt hangsúlyozza, hogy a demokráciák

⁴ Például Dewey előbb említett, rossz politikai döntéseket kiigazítani képes, visszacsatolást kínáló „kísérletező” demokrácia-modellje (Dewey, J. 1927 [2012]).

⁵ Dewey (1927 [2012]) p. 26.

esetében nem egyszeri döntéseket kell igazolni, hanem egy intézményrendszert, ami a saját későbbi döntéseire is hatással van.

A bevezetés után a dolgozat második fejezetében az állam fontosabb igazoláskísérleteit fogom bemutatni, különösképpen a demokratikus berendezkedéseket igazoló episztemikus igazolásokra fókuszálva, hogy áttekintsem, milyen eddigi érvelésfajták léteztek a „tudást előállító állam” típusú igazolásokban. A harmadik fejezet elején rátérek egy konkrét episztemikus érvelésre, a Dewey-féle kísérletező modellre, ami a visszacsatolás lehetőségére koncentrálna a demokratikus döntéshozatali intézmények dinamikus jellegét hangsúlyozza. Ezután megmutatom, hogyan lehet a visszacsatolás elemét továbbfejlesztve, illetve azt kiegészítve kibontakoztatni egy, a demokratikus döntéshozatalok dinamikus jellegére építő demokráciaigazolást: a demokratikus eljárásokat egy önkorrektív körfolyamatként elgondoló igazolást. Majd ennek az új, episztemikus igazolásnak a lényegét alkotó elemére, a önkorrektív körfolyamat által nyert kétféle tudásra hozok két rövid esettanulmányt. Ezekkel a példákkal szemléltetem, milyen előnnyel jár a demokratikus döntéshozatal önkorrektív körfolyamatként való elgondolása a Dewey-féle modellhez képest. A negyedik fejezetben az általam javasolt modellnek a döntéshozatalban részt vállalók szerepfelelősségére vonatkozó implikációit mutatom be. Ezt leginkább a körfolyamatból következő, Thomas Christiano demokratikus munkamegosztás-elméletére vonatkozó kritika kifejtésével fogom bemutatni. Az utolsó fejezetben említést teszek a körfolyamat által vizsgálható mechanizmusok - az igazolás megközelítéséből - fakadó korlátairól, valamint tágabb körben fogom értékelni a demokráciák dinamikus igazolástípusából fakadó előnyöket.

2. Elméletek az állam igazolására

2.1 Egy súlyos igazolási kényszer

A demokráciáról szóló politikai filozófiai elméletek egyik fő kérdése, hogy a politikai hatalomgyakorlás miért, milyen formájában igazolható. Max Weber definíciója szerint⁶ az állam egy olyan emberi közösség, amely egy bizonyos területen belül sikerrel igényli az erőszak kizárólagos monopóliumát. Az állam ezzel egyben egy autoritás is⁷, amely egyrészt egyoldalúan -

⁶ Weber, M. (1921 [2004]) p. 33.

⁷ Ibid., p. 34.

azaz a polgárok beleegyezése nélkül - kötelezettségeket ír elő polgárai számára, meghatározza jogaikat, másrészt ha kell, az erőszak monopóliumon keresztül be is tartatja ezeket a kötelezettségeket. Ezek a gyakorlatban súlyos beavatkozások is lehetnek az ember életébe: a személyi szabadságát, tulajdonát, testi épségét és akár önmaga feletti rendelkezését is fenyegethetik. Az autoritás így egy olyan erős hatalomgyakorlást jelent egy másik ember felett, amely mindenképpen valamilyen erős igazolásra szorul. A politikai filozófiában az állam igazoláskísérletei arra a kérdésre keresik a választ, mitől lesz legitim az állam egy másik ember feletti hatalomgyakorlása, mi igazolhatja, hogy az egyénnek engedelmesskednie kell az államnak.

A demokrácia-elméletek szerint a különféle államok közül nem más, hanem csak a demokratikus állam hatalomgyakorlása igazolható. A demokratikusság, szerintük⁸, vagy szükséges vagy elégséges feltétele a politikai hatalom igazolásának. Innentől kezdve az a kérdés, mely elmélet milyen értéket tulajdonít a demokratikus döntéshozatalnak, ami az alapja lehet a demokrácia autoritása igazolásának. Az államokat igazoló elméletek közül a demokratikus autoritás igazolások sajátossága, hogy ez az érték maga a demokratikus folyamatok igazságossága is lehet.

2.2 Az állam igazolásainak típusai – instrumentalista elméletek

Az állam – így a demokráciák – autoritását igazoló elméletek között megkülönböztethetünk instrumentalista illetve nem-instrumentalista államigazolásokat. A két típus között a különbség, hogy míg az instrumentalista elméletek az államra mint valamilyen értéket megteremtő eszközre tekintenek, addig a nem-instrumentalista kísérletek egy ettől független értéket tulajdonítanak neki (ilyen intrinzikus érték lehet például az egyenlőség vagy az igazságosság). Az instrumentalista államigazolások tehát azzal érvelnek, hogy az állam autoritása, az állami kényszeralkalmazás hatékony vagy elengedhetetlen eszköze valamilyen érték megvalósulásának. Ezek a típusú igazolások ezután abban különbözhetnek, hogy az egyes elméletek szerint konkrétan milyen

⁸ Christiano, T. (2004)

Viehoff, D. (2014). Democratic Equality and Political Authority: Democratic Equality and Political Authority. *Philosophy & Public Affairs*, 42(4), 337–375. <https://doi.org/10.1111/papa.12036>,

Kolodny, N. (2014). Rule Over None II: Social Equality and the Justification of Democracy: Rule Over None II: Social Equality and the Justification of Democracy. *Philosophy & Public Affairs*, 42(4), 287–336.

<https://doi.org/10.1111/papa.12037>

értékek megvalósulásának lehet eszköze az állam. Az egyik ilyen, már a XVII. században megjelenő instrumentalista elmélet szerint⁹ ilyen érték az ember jóléte, amely az állam létezése nélkül elfogathatatlanul alacsony szintet ütné meg. Ezeknek az igazolásoknak aztán válaszolnia kell azokra kihívásokra, amelyek az általuk megjelölt érték, és az állam működése közötti összefüggésre kérdeznek rá. A jóléti instrumentalizmus esetében például fel lehet tenni a kérdést, hogy az elmélet hogyan határozza meg a jólét kritériumait, és mi az a sajátosság az állam működésében, amely jobban vagy egyedülállóan jól teremti meg ezeknek a kritériumoknak a feltételeit. Az instrumentalista igazoló elméletek egy másik, a filozófusok körében ma is népszerű csoportja az episztemikus instrumentalista elméletek¹⁰. Ezek az igazolások azt gondolják, hogy az állam autoritása és az állami kényszeralkalmazás hatékony vagy elengedhetetlen eszköze annak, hogy tudjunk valamiről.

2.3 A demokrácia episztemikus instrumentalista igazolásai

A demokrácia-igazoló elméleteken belül az episztemikus instrumentalista igazoláskísérletek szerint a demokratikus döntéshozatal igazolása abból fakad, hogy kifejezetten a demokratikus, azaz valamilyen szempontból igazságos eljárások képesek egy bizonyos tudás vagy jó, illetve jobb minőségű politikai döntések előállítására. Azzal kapcsolatban, hogy mi lehet ez a tudás vagy minőség, a különböző episztemikus elméletek mást és mást gondolnak. Az elméletek egy csoportja úgy tartja, a demokratikus intézményrendszer a jó politikai döntések meghozatalához szükséges. Érvelésük szerint a hagyományos, magától értetődő, szakértőség általi tudás mellett szükség van egy kifejezetten a demokratikus döntéshozatalok útján születő tudásra.

Az eljárások igazságosságának többféle megközelítése létezik, ez adhatja az episztemikus igazoláskísérletek csoportosításának egyik szempontját. Elizabeth Anderson *The Epistemology of Democracy* című cikkében¹¹ három demokrácia-modellen keresztül szemlélteti, milyen, kifejezetten a demokráciák döntéshozó folyamataira jellemző sajátosságok képesek tudás

⁹ Hobbes, Thomas (1651 [2009]) Chapter XVIII.

¹⁰ A kortárs episztemikus instrumentalista elméletek közé sorolható David Estlund (2009) "tisztá eljárási" elmélete mellett Fabienne Peter (2016) "tisztá episztemikus eljárási" elmélete.

¹¹ Anderson, E. (2006)

előállítására. Ezek az episztemikus modellek alapvetően sokszor a demokratikus döntéshozatalokon „kívülről” érkeznek, azaz nem kifejezetten a demokratikus eljárások modellezésére találták ki őket, hanem valamilyen más területen való gyakorlati megvalósulásuk megelőzi a demokratikus igazoláselméletekben való felhasználásukat. Ebből fakad az a következmény, hogy a modellek között egyfajta sorrendet lehet felállítani abban a tekintetben, milyen mértékben felelnek meg a tényleges demokratikus döntéshozatali folyamatoknak, azaz mennyire képesek igazolni a demokrácia intézményrendszerének, gyakorlatainak központi elemeit. Ezek alapján a három legelterjedtebb megközelítés, amely a demokratikus döntéshozatalok episztemikus sikerességét kívánja igazolni: (1) a Condorcet Esküdtszéki Tétel (Condorcet Jury Theorem)¹², (2) a kognitív sokféleség hatása a döntéshozatalra¹³ valamint (3) az információ begyűjtésére és megosztására vonatkozó¹⁴ nézet.

2.4 Procedurális és szubsztantív igazoláskísérletek

További felosztási lehetőséget jelenthet az episztemikus igazolásokon belül, hogy bizonyos elméletek a sikeres politikai döntéseket eredményező demokratikus eljárások vizsgálatakor a politikai döntések eredményére vagy az eljárások folyamatára fókuszálnak. Az előbbi megközelítést szubsztantív- az utóbbit procedurális igazolásoknak tekintjük. A szubsztantív igazolások közé sorolhatjuk Amartya Sen gondolatmenetét¹⁵, aki úgy érvel a demokráciák mellett, hogy ellentétben kortárs autoriter társadalmakkal és a modern technokrata diktatórikus államokkal, a demokratikus berendezkedésű államokban még nem tapasztaltunk kiterjedt, nagy éhezéseket. Ezzel Sen egy testet öltött politikai döntésen, az éhezés elkerülésén méri le az eljárások sikerességét. Szerinte a független, meghatározott időközönként szavazást tartó, szabad ellenzékkel és sajtóval rendelkező államok képesek elkerülni az éhezést. A proceduralista megközelítések

¹² Condorcet, N. de (1785 [2004])

¹³ Ennek a megközelítésnek lesz képviselője a Változatosság a Képességek Felett Tétel (Diversity Trumps Ability Theorem: DTAT) Scott Page és Lu Hong elmélete. (Hong, L., & Page, S. E. (2004). Groups of diverse problem solvers can outperform groups of high-ability problem solvers. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 101(46), 16385–16389.)

¹⁴ Ezt a megközelítést reprezentálja John Dewey kísérletező modellje. (Dewey, J. 1927 [2012]).

¹⁵ Sen, A. (2000) p. 152.

közül Fabienne Peter elméletében¹⁶ megpróbál eltávolodni az instrumentális igazoláskísérletektől és episztemikus modelljében megmarad a procedúra igazságkereső mozzanatánál. Elmélete azért tekinthető procedurális igazolásának, mert a deliberáció hangsúlyozásával magában a tudás előállításának módjában találja meg a igazságosságot érvényre juttató elemeket. További procedurális modellnek tekinthető David M. Estlund elmélete¹⁷, amelyet a szerző „tisztá eljárási” elméletnek aposztrofál. Itt Estlund amellet érvel, hogy a demokratikus döntéshozatal azért igazolható, mert a jó döntést hozó intézményi berendezkedések közül – azaz az episztemikusan igazolhatóak között – ennek a berendezkedésnek igazolható leginkább eljárásainak igazságossága. A procedúrának Estlund így végső soron nem a tudás kereső jellegét, hanem az általuk megjelenített értékeit, mint az egyenlőség, a méltóság, stb. tekinti legitimizáló sajátosságnak.

Fontos kiemelni az előbb felvázolt igazolás-csoportokkal (instrumentális-nem instrumentális, episztemikus-morális, procedurális-szubsztantív) kapcsolatban, hogy egy-egy önálló elmélet csak ritkán sorolható be az egyik vagy másik szempont-páros által kifizített értelmezési tartományba. Általában megjelenik bennük kisebb-nagyobb fókusszal valamely másik csoport jellegzetessége is, emellett ezeken belül sem a két végpont valamelyikét képviselik a modellek. A legutóbb bemutatott procedurális-szubsztantív felosztás például nemcsak az episztemikus igazolásokon belül értelmezhető, hanem az instrumentalista csoporton kívüli, az eljárásokat nem valamilyen cél elérésében való eszközként kezelő, hanem magának az eljárás által képviselt értékeket kiemelő igazolásokban is szerepet játszhat¹⁸. A nem instrumentalista demokráciaigazolások közül Ronald Dworkin partnerségi demokrácia elméletének¹⁹ egyik hangsúlyos eleme például pont az, hogy a Jeremy Waldron által képviselt többségi, a procedúra kizárólagos legitimizáló erejére koncentráló hozzáállásához képest nála a procedurális mellett szubsztantív igazolásról beszélhetünk. Waldron az eljárásnak - esetében a többségi döntéshozatalnak - tulajdonítja a demokrácia értékét, de magát a végeredményt, azaz a döntéseket, saját bevallása szerint is a kisebbség szemszögéből joggal tarthatjuk igazságtalannak. Ehhez képest Dworkinnál a végső döntések igazságossága is fontos, így nála a kisebbségek jogainak védelme az

¹⁶ Peter, F. (2016)

¹⁷ Estlund, D. M. (2009)

¹⁸ Lásd: a korábban említett F. Peter (2016) “tisztá episztemikus eljárási” elméletét.

¹⁹ Dworkin, R. (1998)

alkotmánybíráskodáson keresztül hozzájárul, hogy szubsztantív módon is igazolhatóak legyenek a döntések.

3. A demokrácia dinamikus modellje

3.1 Dewey episztemikus instrumentalista igazolása – a döntéseket kiigazító visszacsatolás

John Dewey episztemikus instrumentalista demokráciaigazolásának²⁰ hangsúlyos eleme, hogy állítása szerint egyedül a demokratikus döntéshozó eljárás képes egy bizonyos tudást előállítani. Ebben az esetben ez a jó politikai döntések meghozatalához szükséges tudás. Dewey modelljében a demokratikus eljárások inkluzivitása adja az igazolás lényegét. Egy eljárás annál inkluzívabb, minél több, az adott döntés szempontjából releváns vélemény kerül becsatornázásra az eljárásba a polgároktól az adott problémával kapcsolatban. Ennek köszönhetően lesznek képesek ugyanis ezek a folyamatok az egy bizonyos társadalmi csoportból jövő polgároktól származó, a döntésekkel kapcsolatos releváns információt felhasználva az adott esetben rosszul, vagy hibásan megalkotott politikai döntéseket kiigazítani.²¹ Önmagában véve a Dewey-féle normatív demokrácia-felfogást szokás instrumentalistának és minimalistának tekinteni. Instrumentalista, mivel a demokrácia kívánatossága számára abból fakad, hogy az individuum érdekeit védelmezi az elittel szemben. Minimalista, mivel a polgárok számára a demokratikus részvétel motivációja csakis arra szorítkozik, hogy tájékoztassa az elitet, hol szorul korrekcióra egy adott döntés, ha azt akarják, hogy az általuk képviselt elvek ne szenvedjenek csorbát a velük ellentétes érdekek által.

Elizabeth Anderson *The Epistemology of Democracy* című munkájában a Dewey-féle demokrácia-modellt két másik episztemikus igazoláskísérlet után mutatja be. A három elmélet sorrendisége szemlélteti, melyik modell milyen szinten képes a demokratikus intézmények episztemikus erejét reprezentálni. Az Anderson által felállított sorrendben Dewey elmélete

²⁰ Dewey modellje annak ellenére is megfelelően alkalmazható politikai-intézményi szinten, hogy ő maga eredetileg tágabb értelemben, a társadalom különböző szintjeire alkalmazva ragadta meg a demokráciában rejlő lehetőségeket.

²¹ Ennek egyik oka, hogy a demokratikus döntéshozatali eljárásokhoz hagyományosan több információ szükséges a polgárok érdekeiről és az ezekhez az érdekekhez vezető okozati összefüggésekről, mint más döntéshozatali eljárások esetében.

képviseli leginkább a demokratikus intézmények episztemikus erejét. A modellek episztemikus erejét Anderson háromféle intézményi vonatkozásban nézi: a) a résztvevők episztemikus szokszínűsége, b) mennyire tud megjelenni a vita a szavazás folyamatában, c) a visszacsatoló mechanizmusok (mint szavazás és tüntetések) érvényre jutása. Menjünk végig a kritériumok alapján a három elméleten, hogy egyértelművé váljanak a Dewey-féle modell előnyei:

1. A Condorcet-féle Esküdszék Tétel²² (Condorcet Jury Theorem, a továbbiakban: CJT) azt mondja ki, hogy ha a szavazók két opció közül választhatnak egymástól függetlenül, valamint 50%-nál nagyobb az esélyük, hogy helyesen választanak, akkor ahogy a válaszadók száma a végtelen felé halad, annak valószínűsége, hogy a jó válasz lesz az eredménye a szavazásnak, az 1 felé fog közelíteni (és nem túl sok szavazat után is már elég közel lesz hozzá). Annak ellenére, hogy ez a tétel nagyon meggyőzően érvel a demokráciák és így a többségi döntéshozatal episztemikus sikeressége mellett, jópár, a demokratikus intézményekre jellemző episztemikus lehetőséget figyelmen kívül hagy, amint arra Anderson rámutat.²³ Egyik legnagyobb hiányossága, hogy a demokratikus döntéshozatalok tanácskozó (deliberative) jellege helyett annak episztemikusan kevésbé vonzó, összesítő (aggregational) elemére fókuszál, amikor elvárja, hogy az esküdszék tagjai egymástól függetlenül döntsenek. Egy másik hiányosság, hogy a leírás nem használja az episztemikus sokféleség előnyeit sem. A kritériumok szerinti harmadik gyengeség, hogy CJT nem képes megragadni a dinamikus jellegét a demokráciák episztemikus funkcióinak. Például ha a demokráciák döntéshozatali mechanizmusának gyarlóságára gondolunk, muszáj beprogramoznia olyan visszacsatoló (feedback) mechanizmusokat, amely tökéletesítheti a döntések következményeinek előre látásában – ilyen például a rendszeres időközönként megtartott szavazás intézménye.

²² Condorcet, N. de (1785 [2004])

²³ Anderson, E. (2006)

2. A gazdag előzményekkel rendelkező Változatosság a Képességek Felett Tétel²⁴ (Diversity Trumps Ability Theorem: DTAT) Scott Page és Lu Hong elmélete, amely szerint a csoportban együttműködő episztemikusan sokféle problémamegoldók véletlenszerűen kiválasztott csoportja rendre felülmúlja az adott problématerületen legjobbnak tartott problémamegoldókat. A szerzők szerint ez azért lehet így, mert míg egy probléma szakértői viszonylag hamar elérik az általuk a probléma kapcsán szűken értelmezett legjobb megoldást, addig egy kognitív szempontból sokszínűbb csoportnak megvan a lehetősége, hogy egymást támogatva a szűken vett megoldáson túl egy szélesebb megoldási horizonthoz érjenek el, egyéb szempontokat is mérlegelve a megoldáshoz²⁵. Sokak szerint ezzel az eredményével a DTAT megfelelően tudja modellezni polgárok egy csoportjának, vagy politikai pártok episztemikus funkcióját. A modell előnye a CJT-hez képest, hogy jól modellezi a megoldandó problémákról való demokratikus eszmecserét mint episztemikusan produktív folyamatot, ami így nem csak a külön-külön leadott szavazatok összesítésével tud episztemikus értékkel szolgálni. Ennek az episztemikus modellnek az egyik legkorábbi megnyilvánulási formája Arisztotelész *Politikájában* jelenik meg²⁶. Fő állításában itt azt mondja Arisztotelész, hogy népuralom esetében a többség döntése jobbnak bizonyulhat, mintha kevés számú, de „erényesebb” személytől származna. Ezt úgy indokolja, hogy ha minden egyénben van egy bizonyos rész az erényből és a gyakorlati bölcsességből, ezek összeadódva jobb uralkodóvá tehetik a népet, mintha egy nagyon bölcs individuum uralkodna. Végül a DTAT egyik legfontosabb jellemzője, hogy olyan, a demokráciákban lehetségesen (vagy különösen ott) megjelenő problémákra fókuszál, amelyek megoldásában a demokráciákat a leginkább illetékesnek vagy élenjárónak feltételeznénk, nevezetesen a komplex problémákra.²⁷ Ezzel kapcsolatban Anderson

²⁴ Hong, L., & Page, S. E. (2004). Groups of diverse problem solvers can outperform groups of high-ability problem solvers. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 101(46), 16385–16389.
<https://doi.org/10.1073/pnas.0403723101>

²⁵ A DTAT-vel más episztemikus elméleteket egyetemben átfogóan Hélène Landemore is foglalkozott a *Democratic Reason* című kötetében. (Landemore, H. (2013). *Democratic reason: politics, collective intelligence, and the rule of the many*. Princeton University Press. p. 103)

²⁶ Arisztotelész, Szabó Miklós., & Simon Endre. (1994) III. Könyv, 11.

²⁷ A demokráciák összetett problémákban való illetékességéről Fabienne Peter *The epistemic circumstances of democracy* című szövegében megjegyzi, hogy a demokráciák azért különösen az ilyen típusú feladatok

megjegyz²⁸, hogy az autokrata államok különösen alulteljesítenek az ilyen típusú, komplex problémákkal szemben, ugyanis ezekben a berendezkedésekben a komplex problémák aszimmetrikusan szétszórt hatásairól beszélhetünk, így a probléma megoldásához szükséges információ is aszimmetrikusan van jelen a társadalomban. Anderson szerint ezeknek a szerte széjjel levő információknak a meghallását és komolyan tudomásul vételét egy demokráciától várhatjuk el, egy autokráciától nem.

3. A harmadik módszer, amin keresztül az intézmények episztemikus erejét modellezi a szerző, a Dewey-féle kísérletező modell.²⁹ Ennek a modellnek a lényege, hogy elképzeljük a különböző diverz összeállításban kialakult társadalmi problémamegoldó csoportok által kitalált megoldási javaslatok gyakorlatba való átültetését, miközben megpróbáljuk döntéseik pozitív és negatív következményeit is számításba venni. Ezek után őszintén beismerve a megoldás hiányosságait, a különböző visszacsatolási lehetőségeket kihasználva megpróbáljuk kiigazítani a hibákat. Ez az egyedüli modell a három közül, amely a demokráciák Anderson által elgondolt mindhárom jellegzetességének episztemikus erejét reprezentálja: sokrétűség, diszkusszió, és visszacsatolási lehetőség.

Dewey elmélete tehát az episztemikus elméleteknek megfelelően a demokratikus eljárások igazságosságát egy olyan eszköznek tekinti, amely elengedhetetlen a jó politikai döntések meghozatalában. Modellje annyiban mégis kiemelkedik a többi közül, hogy a demokratikus

megoldásában illetékesek, mert kikerülnek az általa autoritás dilemmájának nevezett jelenséget. Az autoritás dilemma Peter szavaival a következő: „*Ha a gyakorlati autoritás episztemikus alapokon van igazolva, akkor a legitim gyakorlati autoritás nem demokratikus. Ha, ugyanakkor, a demokrácia gyakorlati autoritása legitim, akkor nem episztemikus alapokon kell igazolódnia.*” (a szerző fordítása). Az autoritás dilemma kikerülésére kérdések olyan csoportját keresi, ahol nem lehetséges egy harmadik, procedúra-független autoritás a kérdés eldöntésében, ugyanis olyan komplexitású problémával állunk szemben, ahol ez nem állhat rendelkezésre. Peter szerint ezek olyan kérdéskörökbe tartozó problémák, amelyek elég komplexek és potenciális szakértők nagy részét érintik, ezáltal nem nevezhető senki kifejezetten szakértőnek az adott problémával kapcsolatban. (Peter, F. (2016) pp. 133 - 149.)

²⁸ Anderson, E. (2006) p. 13

²⁹ Ibid., p. 13.

intézményrendszert egy időben folyamatosan változó enititásként kezeli, amely természetéből fakadóan nem mindig képes elsőre a legjobb döntéseket meghozni. Az igazságossági elem így nemcsak egy-egy döntés meghozatalában segédkezik, hanem segítségével képes ezen döntések hosszabb távú fejlesztésére.

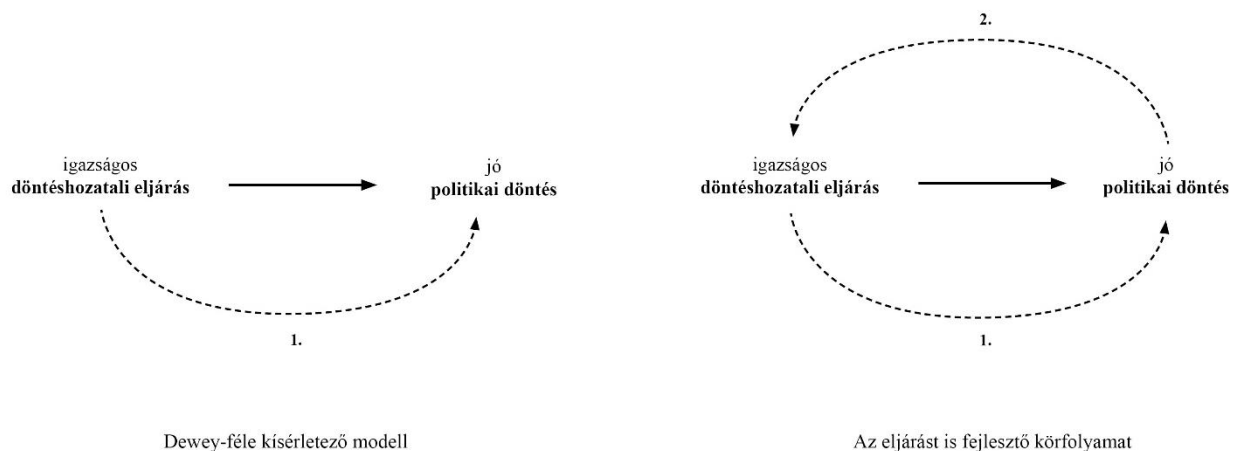
Anderson a Dewey-féle modell gyakorlatban való alkalmazására egy dél-ázsiai közösségi erdészet esetét hozza fel példaként³⁰. Az indiai és nepáli közösségi erdészetek (Community Forestry Groups) döntéshozó folyamataiból hagyományosan ki voltak zárva a közösség női tagjai.³¹ Ugyanakkor a munkamegosztás nemek szerinti felosztása révén ezekben a közösségekben a nőknek a feladata, hogy tüzelőt gyűjtsenek a főzéshez és a mosakodáshoz használt melegvízhez, illetve takarmányt szerezzenek az állatoknak. Ebből adódóan számos olyan, az erdészet által ellenőrzött folyamattal kapcsolatos döntésből kimaradtak a nők, amihez egyébként ők értenek a leginkább. A mindennapi feladataik kapcsán ők tudják többek között, hogy mennyi fát lehet naponta úgy begyűjteni az erdőből, hogy a fa felhasználás fenttartható legyen, emellett ismerik a tüzelésre legalkalmasabb fa-típusokat valamint hogy hol lehet őket megtalálni. Anderson szerint ez egy klasszikus esete a demokratikus döntéshozatali folyamatokat megelőző alaphelyzetnek, miszerint egy adott döntéshez szükséges információ aszimmetrikusan – esetünkben nemek szerint - van jelen a társadalomban. Egy demokratikus intézményrendszerben – más intézményrendszerhez képest egyedülállóan jól - képes ezekben az esetekben azoknak a mechanizmusoknak a kibontakozása, amik szükségesek ilyenkor az intézményi eljárások kiigazítására a polgárok közötti információ felhasználásán keresztül. Ezekhez a működésekhez két gyakorlat elengedhetetlen: a véleménykülönbség és a kísérletezés. A példában a nők a egy idő után szót emeltek a számukra nyilvánvalóan rossz döntések ellen, amely törekvés eredménye az lett, hogy elkezdtek női tagokat is felvenni az erdészetek járőrcsapatába. Ez egy olyan kísérletnek bizonyult a közösségi erdészetek részéről, ami rögtön megmutatta előnyét abban, hogy a női örök megnövelték a járőrség hatékonyságát, így indokolva azoknak a szabályoknak a legitimációját, amelyeket ők harcoltak ki.

³⁰ Anderson, E. (2006) pp. 17-21.

³¹ Agarwal, B. (2001)

3.2 Az intézményeinket fejlesztő körfolyamat

A kísérletező modell esetében egy olyan sajátos, folyamatos visszacsatolás alakul ki az eljárások és a döntések között, amely kiigazítja a politikai döntéseket. Azt kívánom megmutatni, hogy ez a modell ezzel egyidőben azt a lehetőséget is magában tartogatja, hogy az egyszeri visszacsatolás egy körfolyamattá bővíthető legyen. A folyamat során az eljárásokkal kapcsolatosan előállított tudás ugyanis az eljárást nem érintő politikai döntések kiigazításán túl önmagára az eljárásra vonatkozóan is generálhat tudást, amely az intézményi eljárások igazságosságának fejlesztésére is felhasználható. Így elmondható lesz, hogy ha a politikai döntéseink episztemikusan jobban teljesítenek, akkor azzal a tudással nemcsak a demokratikusan meghozott döntések lesznek utólag korrigálhatók, hanem maguk a döntéshozatali eljárások, intézmények is (1. ábra).

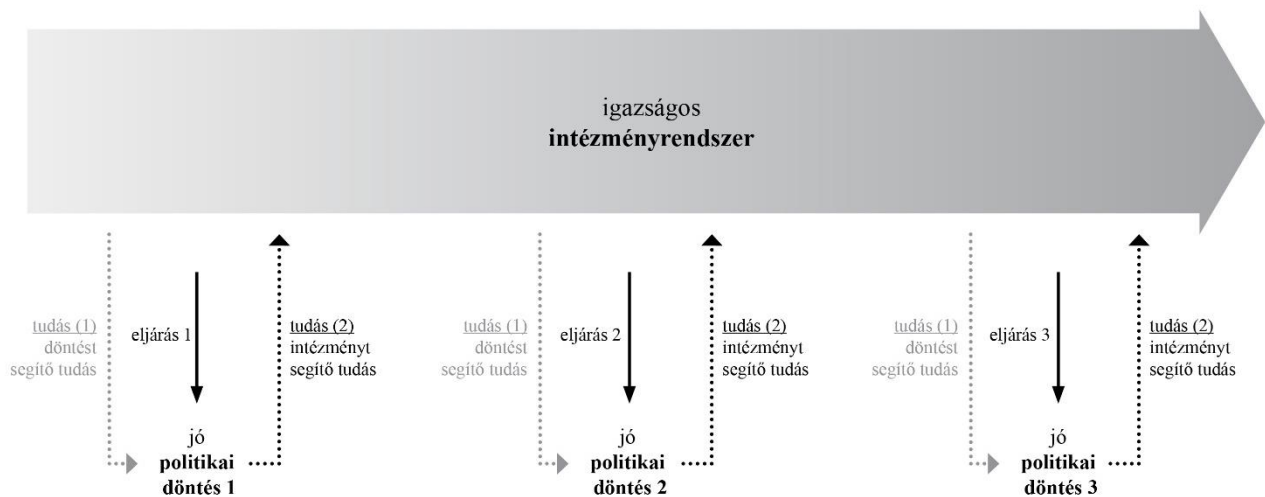

1. ábra A visszacsatoló mozzanat kibővítésével körfolyamatot kapunk

Ezzel a lépéssel előállhat egy olyan demokrácia-igazolás, amely szerint a demokratikus intézményrendszer felfogható egy folyamatos önkorrekciónak végző körfolyamatként. Ez az intézményrendszer ugyanis, más politikai berendezkedésnél jobban vagy egyedülállóan jól képes arra, hogy ellásson minket az igazságosság érvényre juttatásához szükséges tudással. Ráadásul minél több van ebből a tudásból, annál inkább alkalmas lesz még több hasonló szerepet betöltő tudás megszerzésére az intézményrendszer. Ez a tudás már két szempontból is releváns lehet a demokratikus folyamatokat tekintve: a tudás (1) egyrészt közvetlenül segíti az igazságosság

érvényre jutását, s így az eljárást nem érintő, jó – mert igazságos – politikai döntések meghozatalát, (2) másrészt az eljáráson kívül járul hozzá az intézményrendszer igazságosságának javításához, azaz ha több van belőle, még több lesz az igazságosságra vonatkozó tudásból (2. ábra).

Ez az igazoláskísérlet a Dewey-féle kísérletező modellhez képes egy szinttel feljebb, ugyanakkor még az instrumentalista igazolásokon belül egy olyan csoportot képviselhet, amely a kiigazító körfolyamat alkalmazásával a demokratikus berendezkedés dinamikus elemére koncentrál, és adottnak veszi, hogy a demokráciák esetében nem egyszeri döntéseket kell igazolni, hanem egy egész intézményrendszert, ami a saját későbbi döntéseire is hatással van. A körfolyamat tehát egy olyan sémát kínál, amibe belehelyezve az eljárások igazságosságának valamely konkrét megközelítését a körfolyamat annak a konkrét igazságossági elemnek az intézményrendszeren belüli fejlesztéséről tud számunkra tudást előállítani.

2. ábra A körfolyamatból származó kétfajta tudás

3.3 Tudást előállító elemek az eljárások igazságosságában

A fent felvázolt körfolyamattal tehát egy olyan episztemikus instrumentalista igazolástípusokon belüli sémarendszert kapunk, amelybe az eljárások igazságosságának valamely megközelítését behelyezve a demokratikus döntéshozó eljárások működtetésével az adott igazságossági elem által nem csak a konkrét döntéshozás, hanem hosszabb távon maga az eljárás igazságossági eleme is fejleszthetővé válik. Az episztemikus demokráciaigazolások szolgálhatnak nekünk arra vonatkozó

példákkal, mi lehet a demokratikus eljárásnak azon elemei, amelyek képesek lehetnek egy intézmény episztemikus erejét adni. A korábban említett példák közül a Condorcet Esküdtszéki Tétel a sokrétűséget, a Változatosság a Képességek Felett Tétel a deliberatív elemet, a Dewey-féle kísérleti módszer pedig az inkluzivitáson keresztül a visszacsatoló funkciót aknáztta ki. A visszacsatoló körfolyamatba mint sémába való beillesztése ezeknek a tudást generáló igazságossági elemeknek megmutathatja, hogyan képes ez az új, episztemikus demokráciaigazoló modell a korábban említett kétféle tudás előállítására.

Vegyük a dél-ázsiai erdőgazdálkodás példáját, amely az inkluzivitás gyakorlatán keresztül a Dewey-féle modellt kívánta a gyakorlatban szemléltetni. Ebben az esetben a körfolyamat első eleme, azaz az adott döntés hatékonyságát fokozó igazságossági elem a példa által említett intézkedés, amely női tagok felvételét eredményezte a járőr csapatokba. Ezáltal képes volt a nők által birtokolt információt eljuttatni a döntéshozatali folyamatba. A következő lépésben a politikai döntés fejlesztését jelentő visszacsatolás az igazságossági eljárás javítását eredményező körfolyamattá való kiegészítése során egy olyan tudás is keletkezik, amely a konkrét eljárás kívül, az inkluzív elemre vonatkozóan ad további információt az intézmény igazságosságának hosszútávú fejlesztése céljából. Ebben a példában, mivel az inkluzivitás volt a sémát kitöltő igazságossági elem, például a döntés minőségének javulása ráébresztheti a közösséget, hogy a járőr csapatok összeállításán kívül a nők által képviselt tudás a döntéshozó folyamatok más szintjein is megjelenhetne, mondjuk a tagfelvétellel kapcsolatosan, ahol eddig ugyanúgy nem volt esélyük érvényesülni. Egy másik lehetőség, hogy a nők példájából kiindulva előfordulhat, hogy más társadalmi csoport által birtokolt, eddig rejtve maradt tudás is hasznos lehet az erdőgazdálkodó csoportok számára. Erre az eshetőségre gondolva esetleg meg lehetne nézni a többi feladat esetében, milyen olyan társadalmi csoportokkal érintkezik az erdőgazdálkodói szervezet tevékenységei során, ami további információval szolgálhat a döntések fejlesztéséről, így azoknak a rétegeknek a meglátásait is be lehetne építeni az eljárásokba. Ezzel potenciálisan újra fejlődhetnének az egyedi eljárásokban lefolytatott döntések, ugyanakkor magáról a inkluzivitásról mint eljárási igazságossági elem követelményeiről is többet lehetne megtudni, ami esetleg más területeken való alkalmazásakor (közlekedés fejlesztése, ellátási hálózatok fejlesztése, stb.) is tanulságos lehetne. A döntések hatékonysága itt oly módon növelte az igazságosságot, hogy többet tudtunk meg az inkluzív elem egyetemessé tételéről, azaz az eljárások különböző szintjein való

alkalmazhatóságáról. Ezáltal még inkább becsatornázzható azoknak a véleménye a folyamatba, akikről a döntéseink szólnak.

A Változatosság a Képességek Felett Tételben megjelenő deliberatív elem fontos hozadéka az aggregáló, azaz a véleményeket csupán összesítő elemet képviselő Condorcet Esküdtszéki Tételhez képest, hogy az egy bizonyos problémáról vitázó egyének véletlenszerű csoportja nem külön-külön, hanem egymással együttműködve, véleménykülönbségeken keresztül jutnak el egy problémakörrel kapcsolatos megoldásra. A deliberatív elemet is beépíthetjük a kiigazító körfolyamat igazolásába. Ehhez először egy konkrét eljárás eredményeként előálló politikai döntés deliberáció általi kiigazítását kell bemutatnunk. Ilyen lehet egy társasházi lakóközösség esetében például az új biztonságtechnikai intézkedések sikerességéről folyó vita egy lakógyűlés alkalmával³². A kapukódokkal történő bejutást eredményező korábbi intézkedésről kiderült, hogy nem képes hatékonyan megakadályozni az „utca emberének” társasházba való bejutását, és közösségi területein való tartózkodását, hangoskodását. A lakógyűlésen tartott deliberáció alkalmával a legkülönbözőbb képesítésű és társadalmi osztályú lakók az egymással folytatott vitán keresztül arra a következtetésre jutnak, hogy valószínűleg azért nem lehetséges az illetéktelen behatolók távoltartása, mivel a – valószínűsíthetően a lakógyűlésen éppen nem résztvevő – lakók felelőtlenek a kódok kezelésével kapcsolatban, tovább adják őket barátaiknak, ismerőseiknek, így a behatolók az így megszerzett kódokkal könnyűszerrel bejöhettek a társasházba. (Tegyük fel, hogy a társasház lakásszáma háromszáz feletti, így egyik lakótól sem várható el lakóközössége összes tagjának arcáról való felismerése.) A deliberáció által azonosított probléma kapcsán aztán egy újabb deliberatív kör következik, ahol a lehetséges megoldást tárgyalják meg a jelenlevők ismereteik, a vitában kialakult álláspontokhoz való hozzájárulásaik révén. A döntés az összes előkerülő ötlet közül végül egy proxy-rendszer (csipogóval történő belépést lehetővé tevő rendszer) telepítésére esik, mivel így nem lehetséges a feltehetőleg szájról szájra terjedő belépőkódok illetéktelenek általi felhasználása.

A körfolyamat következő eleme a visszacsatolás révén kiigazított, a korábbinál jobban teljesítő döntés és a jobban teljesítő döntéseket eredményező eljárási elem összefüggéseinek kiértékelése. Ezáltal a második lépésben a konkrét döntésen kívül az általános eljárás deliberációs elemének fejlesztése történhet meg, és így az eljárás maga is igazságosabbá válhat. A társasházi

³² A szerző saját, hipotetikus példája.

proxy rendszer telepítése hatásos biztonsági intézkedésnek bizonyul, többé nem zavarják a lakók nyugalmát a társasház közösségi terein illetéktelen behatolók. Vizsgáljuk meg, mi volt az a deliberációval kapcsolatos körülmény, amely ebben az esetben az eggyel korábbi gyűléshez képest most a jó eredményre vezetett. Az okokat kutató értékelés eredménye, hogy a gyűlést levezénylő közös képviselő a jó döntést hozó lakógyűlés esetében – korábbi szokásától eltérve – más módon szervezte meg a problémát megvitató deliberációt. Ahelyett, hogy már az első körben az egész csoportot bevonta volna egy közös deliberációba, először kisebb csoportokban bocsátotta vitára a kérdést. Így, amikor már a későbbi, egész csoportot érintő deliberáció zajlott, az érvek és ellenérvek már letisztázva, a csoport által kialakított medernek megfelelően lettek a többiek elé tárva. A vita ezáltal hatékonyabban tudott folyni, mint a korábbi esetekben. Ezt a tudást felhasználva a közös képviselő a biztonságtechnikai kérdéseken kívüli más témák esetében is megpróbálhatja a deliberáció ilyen módon bevált konfigurációjának az alkalmazását. Ebben a példában a döntések hatékonysága oly módon fejlesztheti az eljárások igazságosságát, hogy a deliberáció fejlesztésével a döntést kialakító vitában hitelesebben jelenhetnek meg a lakóközösségben megszületett vélemények, így nagyobb eséllyel lesz alakító erejük a döntésben.

3.4 Az igazságosság követelményei és a hatékonyság a dinamikus modellben

Ahhoz, hogy egy el tudjuk dönteni, az episztemikus hatékonyság valóban hozzá tud-e járulni az igazságosság növeléséhez, először tisztáznunk kell legalább egy normatív szempontból kellően körülhatárolt igazságossági követelményt. Thomas Christiano elméletében³³ az igazságosságot az érdekek egyenlő módon való számbavételének nyilvános megvalósulásához [the principle of the public realization of equal advancement of interests] köti. Szerinte az igazságosság tartalma alapvetően egy jóléti elv, ennél fogva köthető a személyek érdekeihez. Azért beszélhetünk az érdekek nyilvánosan megvalósuló egyenlőségéről, mert a társadalmi igazságosság esetében nem elég, ha az egyszerően megvalósul, hanem érzékelhető módon, azaz nyilvánosan kell megvalósulnia. Épp ezért a társadalmi intézményeknek mindenki számára láthatóan kell megvalósítania az érdekek egyenlő számbavételét, amely a források és lehetőségek egyenlő elosztásával lehetséges. Egy olyan környezetben, ahol az érdekek megállapítása szempontjából

³³ Christiano, T. (2004) pp. 269-277

adottság a sokféleség, a hibázásra való lehetőség, az egyet nem értés és a kognitív részrehajlás mint befolyásoló tényezők, a mindenki számára elérhető nyilvánosságban van a kulcs, ami az egyenlőséghez (és így az igazságossághoz) vezethet. Ebben a nyilvánosságban az egyenlőség oly módon valósulhat meg, hogy mindenkinek egyenlő beleszólást adunk arra vonatkozólag, hogyan kell a társadalomnak megszerveződnie, végeredményben tehát ezen keresztül valósulhat meg az érdekek egyenlő módon való számbavételének nyilvános megvalósulása.

Ezek alapján megállapítható, hogy azok a hatásmechanizmusok (a kognitív sokrétűség, az inkluzivitás és a deliberáció), amelyek demokratikus intézményeink episztemikus erejét adhatják, azaz, amelyek képesek döntéseink hatékonyságát növelni, egyben azok az elemek is, amelyek a köz ügyeibe való egyenlő beleszólás garanciájaként a (kifejezetten a) demokráciára jellemző módon teremtik meg intrinzikusan az igazságosságot. Így tudjuk növelni az intézmények hatékonyságának növelésével az intézmények igazságosságát.

Az episztemikus igazolás a demokratikus döntések sikerességén méri le intézményei igazolhatóságát. A különböző államok igazolásai közül a demokratikus államigazolás esetén az igazolásáért felelős hatékony döntésekért történetesen egy, az eljárásokban megjelenő intrinzikus igazságossági érték, az érdekek egyenlő módon való figyelembevétele felel. A intézmények igazságosságát fejlesztő körfolyamatban azért lehet hasznára az alapvetően nem-instrumentalista, a demokratikus intézmények intrinzikus igazságosságát bizonyító igazolásnak az instrumentalista, azon belül is a döntéseket episztemikusan igazoló modell, mert így az absztrakt intrinzikus igazságossági követelmények konkrét politikai döntéseken keresztül figyelhetők meg és válhatnak fejleszthetővé. Így segítheti egymást a kétféle, a hatékonyság alapú instrumentalista és az intrinzikus értéket felmutató nem-instrumentalista igazolástípus a demokrácia dinamikus modelljében.

A dinamikus modell első lépésében a körfolyamatba beilleszthető demokratikus hatásmechanizmusokon keresztül, azaz a kognitív sokrétűsége, az inkluzivitáson és a deliberáción keresztül teszi hatékonyabbá döntéseinket. Ezek a hatásmechanizmusok felelhetnek ugyanakkor a döntésekbe való egyenlő beleszólás, azaz a demokrácia intrinzikus értékének megteremtéséért is. A példákból kiolvasható, hogy hatékonyság és egyenlőség milyen viszonyban állhat egymással más és más döntéshozói kontextusokban. A városfejlesztéssel kapcsolatos példában, az első esetben, amikor a köztéri játszótér kialakításáról volt szó, a folyamat legelejétől alkalmazott teljes

inkluzivitás nem bizonyult jó eszköznek, így nem volt alkalmas az egyenlőség megvalósítására. Hiába lenne az az intuíciónk, hogy a döntésekbe való egyenlő beleszólást egyik leginkább elősegítő tényező, az inkluzivitás minél kiterjedtebb használata hozhatná el a legnagyobb egyenlőséget az eljárásban, a példa megmutatta, hogy ha nem a megfelelő időben alkalmazzuk, nem tudja beteljesíteni az egyenlőségben neki szánt szerepet. Mivel az episztémikus demokráciaigazolásban a hatékonyságért felelős szempontok egyben az intrinzikus értékért, az egyenlőségért felelő elemek, a nem hatékonyan alkalmazott hatásmechanizmusok (így például az inkluzivitás) egyben azt is jelzik, az egyenlőség érvényre juttatása nem „működött” megfelelően. A folyamatban az inkluzivitás útján elérni kívánt egyenlőség, ami a városi park minél szélesebb körű együttműködésben való megvalósulásában jutott volna érvényre, ezáltal meghiúsult.

Egy másik példa, ahol a gyakorlatban való alkalmazás árult el valamit egy demokratikus értéket megvalósító hatásmechanizmusról, a deliberációról szóló, ahol a lakógyűlés tagjait másodszorra már csoportokban lefolytatott vita után hallgatta meg a közös képviselő. Ebben az esetben hiába gondolnánk elsőre, hogy a közvetlen, külön-külön történő meghallgatás lenne a legigazságosabb módja a vélemények figyelembevételének, a megvitatás érvek ütköztetésén keresztül kialakuló, érlelő jellege miatt a csoportokon keresztül már átgondoltabb, érettebb formában kerülnek bemutatásba az egyes vélemények, így később is nagyobb eséllyel szállhatnak majd versenybe a megvalósulásra kerülő megoldás megszavazáskor. A deliberáció ilyen módon történő alkalmazása (ebben az esetben) így jobban képes reprezentálni a megvalósításra esélyes ötletek szélesebb skálájával a társadalomban egyébként meglévő (kognitív) sokszínűséget.

A konkrét eljárásokra vonatkoztatva tehát hatékonyság és igazságosság követelményeit megfigyelve az igazságosság intézményeinkben való hatékonyabb érvényre jutásáról tudhatunk meg többet a dinamikus modell segítségével. A kiigazítást végző körfolyamat az igazságosságot magukban rejtő demokratikus hatásmechanizmusokkal először konkrét döntéseken keresztül kísérletezik, majd ezek eredményeit átülteti az intézmények gyakorlatába. Azért lehet fontos ez a körfolyamat, mivel ezekhez az ismereteket nem lehet a priori módon hozzájutni, hanem csak próbálgatás útján lehetséges a megszerzésük. A demokrácia intrinzikus, az igazságosságon alapuló igazolása így nem az absztrakt elvből deduktívan levezetett intézményekre vonatkozó konkrét következmények által nyeri el létjogosultságát, hanem végeredményben csak az intézményi kísérletezés, folyamatos reformra való lehetőség esetén születhet meg.

4. A demokrácia dinamikus modelljének implikációi a szerepfelelősségre nézve

Joseph Raz „normál igazolási tézise” [normal justification thesis] szerint bármilyen autoritás legitimizálása melletti legfőbb érv az, hogy ha az autoritásnak való engedelmesség okán hatékonyabban cselekszem az egyébként is rám vonatkozó indokok szerint³⁴. Tegyük fel, hogy ezeket a rám vonatkozó indokokat valamely igazságosságelméletből származtatjuk, azaz hogy az igazságos együttélés feltételeinek megteremtése mindannyiunk kötelessége. Ebben az esetben a demokratikus állam autoritásának igazolása mellett úgy érvelhetünk Raz szerint, hogy egyedül ennek az államformának való engedelmségem esetén lehet igaz, hogy ebből kifolyólag képes leszek az igazságos együttéléssel kapcsolatos kötelességeimnek eleget tenni.

Ha az igazságos együttélés kritériumait a demokráciában a politikai döntéshozatalok igazságos eljárásaitól tesszük függővé, akkor azt mondhatjuk, hogy az igazságos együttélés feltételei a demokratikus, azaz az igazságos eljárások révén valósulhatnak meg. Ha ezt beillesztjük a Raz-féle modellbe, akkor ez azt jelenti, hogy akkor indokolt a demokratikus állam autoritása, ha ezáltal hatékonyabban cselekszem az igazságos eljárások megteremtésére irányuló kötelességeim szerint. De milyen kötelességeim – és ezáltal milyen szerepem – lehet az igazságos eljárások megteremtésében, és hogyan lehet képes a demokratikus állam ezeknek a kötelességeknek – szerepeknek – a tisztázására?

A szerepfelelősség kérdését, így a demokratikus eljárást a hatékony döntésekkel igazoló episztemikus demokrácia modelleken keresztül is megközelíthetjük. A korábban kifejtett kiigazítást végző körfolyamatba a sokrétűséget, és a deliberációt és az inkluzivitást mint eljárási igazságossági elemeket beillesztve közelebb juthatunk ezeknek a kérdéseknek a megválaszolásához. Az intézményrendszer konkrét döntéseken való működtetésével olyan tudást generálhatnak az eljárások, amely a hatékonyabb döntések révén információval szolgálhatnak azzal kapcsolatban, hogy bizonyos eljárástípusok esetén mely munkamegosztás formációk lehetnek a legigazságosabbak a politikai döntéshozatal során. A hatékony döntések azáltal szolgálhatnak erre vonatkozó információval, hogy megnézzük, mely munkamegosztási formáció eredményezte az adott hatékony döntést, így ezt az összefüggést értékelve általános

³⁴ Raz, J. (1986). p. 70.

következtetéseket vonhatunk le az igazságosabb eljárásokra nézve, ezzel hosszabb távon az intézmény igazságosságát is fejleszthetjük.

Thomas Christiano demokratikus munkamegosztás elméletében a közösségi deliberáció egy összetett és jól differenciált rendszeréről beszél, amely különböző intézményeken keresztül járul hozzá a politikai munkához³⁵. Ezt a deliberatív rendszert szerinte egy demokratikus munkamegosztás jellemzi, amelynek különböző részei más-más módokon járulnak hozzá az egész rendszer munkájához. Hogy mi lehet a megfelelő szerep ebben a rendszerben egy polgár számára? Christiano szerint a polgároknak a társadalmat érintő távolibb, absztraktabb célokat kell kitűzniük, míg azt, hogy hogyan érhetőek el ezek a célok, a szakértőkre kell hagyniuk.

A demokrácia episztemikus megközelítésű dinamikus modelljében ehhez képest azt látjuk, hogy a jól teljesítő döntések fényében a körfolyamat önkorrekciója a sokrétűség és a deliberáció által az eljárások során az előre kiosztott szerepeket folyamatosan újraértelmezi az adott politikai döntést meghatározó kontextus függvényében. A szerepek ezáltal időről időre változnak, elosztásuk folyamatos korrekcióra szorul. Végző soron ez biztosítja, hogy az eljárás episztemikusan jól teljesítsen az időben változó körülmények között is. Ez az eredmény Christiano modelljében arra a gyengeségre mutathat rá, hogy az általa vázolt szerepek egyrészt elnagyoltak, másrészt túlságosan statikusak. A demokráciák dinamikus jellegének egyik velejárója, hogy kontextustól függően ugyanazon igazságossági elvek érvényre jutásához más-más szerepleosztás lehet szükséges. Az igazságos eljárásokat meghatározó szerepleosztás ezáltal tehát rugalmasabb lehet, mint Christiano gondolja.

A demokráciák önkorrekcióját végző episztemikus körfolyamat az eljárásokbeli szerepkijelölést tökéletesítő tudást állíthat elő. A körfolyamat az igazságos eljárásokat fejlesztő munkája megmutathatja a demokratikus munkamegosztásban kialakuló szerepek leosztásának folyamatosan cserélődő jellegét. Vegyünk egy példát, amelyben egy adott döntésben – a Christiano által is említett – mindkét csoport szerepel, a szakértők és a polgárok (akik egyben laikusok) csoportja is. Fixáljuk le a következő példában a inkluzivitást mint igazságossági elemet. Vizsgáljuk meg, hogyan változhat a célkijelölő illetve a véghezvivő szerepkör a kétféle résztvevő között, aszerint, hogy mi az adott politikai kérdés kontextusa.

³⁵ Christiano, T. (1996) Chapter 5.

Városépítészeti feladatok során, bizonyos esetekben a participáció³⁶ eszközét szokták használni. Ez az eszköz a inkluzivitás elemét használja, amikor a változtatásban érdekelt terület lakosságát bevonva kíván egy sikeres politikai döntést, esetünkben jól használható, élhető városi köztereket eredményező beruházást végigvinni a szakértők, azaz városépítészek közreműködésével. A participáció, azaz a lakosság a tervezési folyamatban való részvétele különböző szinteken is megvalósulhat a tervezési feladat során attól függően, hogy milyen típusú feladatról van szó. Az első példában egy régi városnegyedben az ötven évvel ezelőtt épült többszintes társasházak közötti parkos, murvás területen játszótér kialakítását tervezi az önkormányzat, ehhez használja eszközként a participációt.³⁷ A lakosság első körben olyanformán vehet részt a döntéshozatalban, hogy bármilyen igényüket, kívánságukat leírhatják a házak közötti krétákkal ellátott táblákra. Az önkormányzat részéről nagy reményekkel elindított akció, a kívánságtáblák ötlete végül kudarcba fullad, ugyanis a leírt ötleteket nem lehetséges becsatornázni a tervezési folyamatba, a költségkeret végeessége, a nem közérdeket érintő jelleg vagy a javaslat kivitelezhetetlensége miatt. Az önkormányzat elhatározza, hogy a második körben másfajta stratégiát választanak: az építészek által előre kitalált, biztosan megvalósítható funkciót, egy játszótér ötletét irányított beszélgetéseken keresztül fogják a lakosság elé tárni. A beszélgetés voltaképpen egy közös workshop, a lakosok filctollakkal, kirakóssal és egyéb modellezős technikával építhetik meg a paraméterek alapján nekik tetsző végeredményt. A második típusú participáció, azaz a szakértők által előkészített, de a lakosság által megvalósított, végül sikeres lesz, és megszületik a döntés a lakosság által véglegesített kialakítás megépítéséről.

Az önkormányzat, felbuzdulva az első közösségi részvétel útján megvalósult projekt sikerén, egy újabb önkormányzati közterületet érintő tervezési feladatban is alkalmazni szeretné ezt a vívmányt. Ebben az esetben egy alközponti negyed kialakítását szeretné megvalósítani az egyik, a központtól távolabbi városrészben. Tanulva az első eset hibáiból, megkérik a városépítész tervezőket, hogy első körben a lakosság bevonása nélkül készítsenek három változatot az alközponti negyedre, amely három különböző módon képviselheti majd az odaszánt funkciók, közterek, és mindezek megjelenésének lehetséges változatait. A vázlattervek elkészülte után az

³⁶ Építészeti, városépítészeti tervezésben így szokás leírni a polgárok, lakók, többnyire a későbbi felhasználók bevonását a tervezési folyamat valamely szakaszába.

³⁷ A szerző saját, hipotetikus példája.

önkormányzat lakossági fórumon prezentálja a helyi lakosok számára a három változatot. A fórumon az építészek prezentációját követően elég hamar nyilvánvalóvá válik, hogy a kialakított változatok közül egyik sem győzi meg a lakosokat, mert semelyik változat sem vette figyelembe a helyi viszonyokat. Többek között kiderül, hogy a mindhárom tervváltozat alapvetéseként kezelt új piacra nincs szükség a város ezen részén, mert a közelben van egy régi, amit csak fel kéne újítani, ugyanakkor a lakások száma jóval elmarad mindhárom változatban attól, amit a város ezen részén levő lakáshiány megkívánna. A kudarcba fulladt lakossági fórumot követően az önkormányzat belátja, hogy ennél a feladatnál nem működik a játszótereknél bevált stratégia, és ebben az esetben már a folyamat legelején nagyobb szerepet szán a lakosságnak. Ez esetben a folyamat legelején, az igények meghatározását bízta a lakosságra, hogy milyen paraméterekkel dolgozzanak tovább az építészek. A folyamat eredményeképpen létrejövő terv aztán meggyőzi az ottlakókat, és végül megszületik a döntés a beruházás megkezdéséről.

A két bemutatott példa azt mutatta meg, hogyan képes a döntéshozatali eljárás kontextusa befolyásolni az eljárásban a jól teljesítő politikai döntésekhez vezető szereposztásokat és így az igazságosság elemeit. Az első példában, a játszóter esetében, a laikus polgárookra a célkijelölő feladatot, a szakértőkre pedig a megvalósítást bízta, de végül ez a munkamegosztás kudarcot vallott, így váltani kellett a szerepeket és az építészek, azaz a szakértők lettek a célkijelölők, a lakosság pedig a megvalósításban vett részt. A második esetben, egy merőben más típusú feladatot kellett megoldani, a várost más módon érintő beavatkozásról volt szó. Az első alkalom példájából tanulva, a participációt a bevált szerepkörökkel felruházva kezdték neki a feladatnak, azaz a tervezők – a szakértők – voltak a célkijelölők, a lakosok – a laikusok – pedig a megvalósításban vettek volna részt, azonban itt meg ez a felállás nem volt célravezető. Ebben az esetben is fel kellett cserélni a szerepeket, azonban ellenkező előjellel, a polgárok végül célkijelölők, a szakértők pedig a megvalósítók lettek a jó döntés érdekében³⁸. A két példa szemléltette a dinamikus

³⁸ Érdemes megjegyezni, hogy az említett példában a tágabb értelemben vett döntéshozó folyamatoktól elkülönítve vizsgáljuk a lakossági részvétel (participáció) útján megvalósuló tervezési folyamatot mint döntéshozó eljárást. Ebben a szerző által kiemelt folyamatban a tervezés előzetes paramétereit és kívánalmait meghatározó szerep ténylegesen a célkijelölő szerepkört szemléltetheti. Tágabb értelemben azonban már elgondolkodtató lehet, hogy a döntést előkészítő napirend meghatározásával nem determináljuk már olyan szinten választásainkat, hogy tulajdonképpen az előkészítő szerepkört lehessen célkijelölőnek tekinteni.

demokráciafelfogás által képviselt rugalmas szereposztást, a Christiano-féle előre kijelölt, fixnek gondolthoz képest.

A szerepek leosztásának dinamikus jellege azt mutatja meg első körben az igazságos együttéléssel kapcsolatos kötelességeinkről, hogy a döntéshozatali eljárások körülményei szerint különbözőek lehetnek kötelességeink attól függően, éppen milyen szerepben vagyunk. A fenti példa esetében különösen nagy jelentősége lehet, hogy mely szerepet tölti be a participációban részt vevő lakos, ugyanis attól függően, hogy a célkijelölés vagy a megvalósítás oldalán áll, két egészen különböző kötelességgel kell szembenézniük. Más felelősség terheli a polgárt a két esetben például a tájékozódás terén, azaz hogy milyen előzetes tudással érkezik az eljárásba. Egy másik ilyen kategória, amely merőben más kötelességeket jelent a polgár számára, a deliberációban való részvétel módja. Egyelőre nem tudhatjuk, hogy milyen egyéb szerepköröket mutathat meg nekünk a demokráciák dinamikus körfolyamata, de ha már csak a Christiano-féle kétféle szerepkörrel (célkijelölő, eszközkereső) dolgozunk, ezek eljárásonkénti változása is azt mutatja, tisztában kell lennünk mindkét szerepből fakadó potenciális felelősségeinkkel.

5. Konklúzió

A demokrácia saját eljárásainak önkorrekciójára képes körfolyamatként való elgondolása teljesítheti be azt az utat, amit a Dewey-féle elmélet visszacsatolási eleme elkezdett. A Dewey-féle modell két ponton szorult fejlesztésre, kiegészítésre hogy ez bekövetkezhessen. Az első lépésben az inkluzivitást mint korrigálásra képes elemet, amely fontos az adott eljárás episztemikus teljesítőképessége szempontjából, kibővítettük ugyanilyen visszacsatolásra alkalmas szempontként az episztemikus sokrétűséggel vagy a demokratikus döntéshozatalokat meghatározó deliberációval. Ezek lehetnek azok a konkrétabb episztemikus jellemzők, amelyek kitölthetik az általános intézményi eljárások fejlesztéséről gondoskodó körfolyamatot, illetve amelyek ezen eljárások igazságosságának fejlesztéséről gondoskodhatnak. Második lépésként, kiegészítésre pedig ott szorult Dewey modellje, hogy a dinamikus, oda-vissza csatoló működés nem csak az adott döntés és az őt eredményező eljárás számára generálhat tudást a döntés számára, hanem általánosan az adott igazságossági elem demokratikus intézmények eljárásaiban való megvalósításával kapcsolatban is.

Ennek a két lépésnek az eredményeképpen jutunk a demokrácia önkorrekcióra képes körfolyamatához. Ez a demokrácia-modell a demokratikus döntéshozó folyamatok dinamikus jellegének hangsúlyozásával több következménnyel is jár. Az egyik, hogy az eljárások episztemikusan meghatározó jellegzetességei, úgy mint sokrétűség, a deliberáció és az inkluzivitás keretei, konkrét követelményei a döntések körülményei szerint változhatnak, hasonlóan igazságos politikai döntéseket eredményezve. A körfolyamat-modell ez esetben azt mutatja meg, hogy az eljárás hogyan képes alkalmazkodni a különböző döntést meghatározó adottságokhoz. Egy ebből fakadó másik következmény pedig, hogy a sokrétűség, a deliberáció és az inkluzivitás megfelelő értelmezése szerepekről, a megfelelő munkamegosztásról is elárul valamit, ami aztán meghatározza a döntéshozatal szereplőinek kötelelességeit. Ezzel összefüggésben megállapítható, hogy a körfolyamat-modell által sugallt dinamikus jelleg megkérdőjelezi a Thomas Christiano által előrevetített episztemikus munkamegosztás elméletet. Christiano előre fixált, statikus munkamegosztás elmélete nem veszi kellőképpen figyelembe a döntések körülményeinek változását, hogyan képesek a demokratikus folyamatok ezeknek megfelelően az eljárások igazságosságát más és más formában érvényre juttatni. Így elmondható, hogyha a szerepek változnak, akkor az abból fakadó kötelelességeknek is változniuk kell, így a polgároknak potenciálisan többféle kötelelességre is fel kell készülnie. Az egyenemű, csak a célkijelölő szerepből fakadó kötelelességek helyett egy átfogóbb szerepfelelősség várhat a polgárookra, amely a döntések körülményeitől függően többek között akár az eszköztaláló szerep kötelelességeit is kioszthatja a laikusoknak.

Az önkorrekciót végző körfolyamat egy igazolási séma, amibe belehelyezhető egy eljárásokat jellemző, episztemikus igazságossági elem. A körfolyamat általi kiigazítás ezekre az elemekre lesz érvényes, azonban ebből még nem látszik, hogyan lesznek fejleszthetők a demokratikus eljárások igazságossága más megközelítések által. Emellett ez a modell mint a demokráciák procedurális igazolása a dolgozatban szükségszerűen egy episztemikus instrumentalista igazolássémába illeszkedik, amivel a demokrácia igazolása valamilyen tudás előállításához szükséges eszközként tűnik fel. Ebben az esetben a demokrácia elsősorban az intézményrendszer eljárásainak igazságosságával kapcsolatban állít elő tudást. Elmondhatjuk, hogy a modell önkorrekciós funkcióját a jól teljesítő döntésekből való következtetéssel végső soron az episztemikus instrumentalista jelleg hozza működésbe. A dolgozat nyitva hagyja a kérdést, hogy

egy nem-instrumentalista megközelítésből hogyan lehet igazolni az önkorrigálásra képes demokratikus eljárásokat.

A demokratikus döntéshozatali eljárások dinamikus jellegének feltérképezése több szempontból is elengedhetetlen. Egyrészt, hogy teljesebb képet kapjunk a demokratikus döntéshozatal episztemikus értékeiről, másrészt hogy megbizonyosodjunk róla, miért épp a demokratikus hatalomgyakorlás igazolható a többi államformával szemben. A dinamikus jellegnek köszönhetően képesek lehetünk az igazoláskísérletben a demokráciát egy időben változó berendezkedésként igazolni. Így az egyes jó döntések igazolásán túl elsősorban a későbbi döntéseket is meghozó intézményrendszert igazoljuk. Ez azonban nem attól elkülönülten történik, hanem egy olyan holisztikus rendszerben, amiben a kisebb döntések így hatással vannak az intézményrendszeren eljárásain keresztül a többi döntésre is. A dinamikus jelleg velejárója az önkorrekció, ami azért fontos, mert így egy olyan, jellegéből fakadóan önjáró rendszerről beszélhetünk, amely az elé kerülő döntéshozatalokon keresztül igazítja magát az adott intézményi vagy döntéshozatali kontextushoz. Méghozzá olyan módon, hogy minél több döntést kell meghoznia, annál inkább képes eljárásainak kiigazítására. Ezzel képes lehet arra, hogy ne csak a mában, hanem az előre nem látható jövőben is meg tudjon küzdeni a társadalmainkra váró összetett problémákkal.

6. Irodalom

Agarwal, B. (2001). Participatory Exclusions, Community Forestry, and Gender: An Analysis for South Asia and a Conceptual Framework. *World Development*, 29(10), 1623–1648. [https://doi.org/10.1016/S0305-750X\(01\)00066-3](https://doi.org/10.1016/S0305-750X(01)00066-3)

Anderson, E. (2006). The Epistemology of Democracy. *Episteme: A Journal of Social Epistemology*, 3(1), 8–22. <https://doi.org/10.1353/epi.0.0000>

Arisztotelész, Szabó Miklós., & Simon Endre. (1994). *Politika* (2. kiad). Gondolat.

Christiano, T. (1996). *The rule of the many: fundamental issues in democratic theory*. Westview Press.

Christiano, T. (2004). The Authority of Democracy*. *Journal of Political Philosophy*, 12(3), 266–290. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9760.2004.00200.x>

Condorcet, N. de. (2014). Essai sur l'application de l'analyse à la probabilité des décisions rendues à la pluralité des voix (1. kiad.). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139923972>

Dewey, J. (2012). *The public and its problems: an essay in political inquiry*. Pennsylvania State University Press.

Drèze, J., Sen, A., & World Institute for Development Economics Research (Szerk.). (1990). *The Political economy of hunger*. Clarendon Press ; Oxford University Press.

Dworkin, R. (1998). The Partnership Conception of Democracy. *California Law Review*, 86(3), 453. <https://doi.org/10.2307/3481116>

Estlund, D. M. (2009). *Democratic authority: a philosophical framework* (2. pr). Princeton Univ. Press.

Hobbes, T. (2009). *Leviathan: or the matter, forme and power of a commonwealth ecclesiasticall and civil*. Seven Treasures Publications.

Peter, F. (2016). The Epistemic Circumstances of Democracy. In Miranda Fricker Michael Brady (ed.). In *The Epistemic Life of Groups*.

Rawls, J. (1999). *A theory of justice* (Rev. ed). Belknap Press of Harvard University Press.

Raz, J. (1986). *The morality of freedom*. Clarendon Press ; Oxford Univ. Press.

Sen, A. (2000). *Development as freedom* (1. Anchor Books ed). Anchor Books.

Weber, M., Owen, D. S., Strong, T. B., Livingstone, R., Weber, M., & Weber, M. (2004). *The vocation lectures*. Hackett Pub.